

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

13 Μαΐου 1941

80

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ξημερώματα ποὺ ἔχουν ἔναν τόνο τόσο βαθιὰ προσωπικό, μιὰ ἔκφραση τόσο βαθιὰ ἀδερφή, μιὰ διαφάνεια τόσο βαθιὰ ἐσωτερική, ποὺ λέει κανεὶς πὼς ξημερώνουν μέσα του, πὼς εἶναι ξημερώματα δικά του. Κι ἀλήθεια! Ὁ ἥλιος ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ ξημερώματα τοῦτα, φωτίζει πάντα μιὰ μέρα δημιουργίας, μιὰ μέρα χαρούμενης φυγῆς. Εἶναι τὸ φῶς του φῶς τῆς ψυχῆς μας. Εἶναι ἡ ψυχή μας μέσα στὸ φῶς του κι εἶναι τὸ φῶς του μέσα στὴν ψυχή μας. Ὡ, ἀν εἶχε ἡ πᾶσα νύχτα ἔνα τέτοιο πάντα ξημέρωμα!

81

Κάθε φορὰ ποὺ βυθίζομαι στὴ σκέψη, βγαίνω ἀπὸ κεῖ ἀγνὸς σὰν ἀγγελος καὶ ἀθῶος σὰν παιδί. Ἡ σκέψη μοῦ ξαναδίνει πάντοτε τὴν παρθενία τῆς ψυχῆς μου· καὶ οἱ ἴδεες μου, οἱ ἐλπίδες μου, τὰ δύνειρά μου, τὰ πάθη μου, οἱ δρμές μου, ἔνσαρκώνονται σ' ἔνα σῶμα νέο, πού, ἀν ώριμά-

σει, ώριμάζει μὲ δάκρυα, κι ἀγένγαρώσει, ζευγαρώνει μὲ σύμβολα, γιὰ νὰ ξαναγενήσει, — μονάδα, πρόσωπο, σύνομα, κλίμα, στοιχεῖο, ἄστρο, — εἶναι !

82

‘Η ὑπαρξή μας εἶναι βαθιὰ πληγωμένη ἀπὸ τὴν νυχιὰ τῆς Μοίρας. ’Η ἀγάπη μόνο μπορεῖ νὰ γλυκάνει τὸν πόνο τῆς πληγῆς, χωρὶς νὰ μπορεῖ καὶ νὰ τὴν ἐπουλώσει. ’Ομως, σ’ αὐτὲς τὶς ὁρες τῆς προσωρινῆς εἰρήνης, ποὺ κάποτε μᾶς δωρίζει ἡ ἀγάπη, ἀρχίζει τὸ πέταγμά της ἡ ψυχή, — τὸ πέταγμά της ποὺ θὰ τὸ συνεχίσει μονάχα ὡς τὴν στιγμὴν ποὺ διπολικὸς κυματισμὸς τῆς ἀγάπης θὰ ἔχει ὃς τὸ τρίσβαθό της ἀτονήσει. Νὰ τί μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἀγάπη ! Νὰ τί σπάνιο δῶρο εἶναι ἡ ἀγάπη ! ’Απὸ τὶς φίλες της βλάστησε ὡς τώρα δ, τι μοναδικό, δ, τι μεγάλο, δ, τι ἀληθινὰ ἀνθρώπινο στόλισε τὸ μικρό μας πλανήτη. ’Απὸ τὶς φίλες της ἀντλήσαμε ὡς τώρα δλούς τοὺς φερούς χυμούς ποὺ μύραναν τὴν ψυχή μας — καὶ ποὺ τῆς δώσανε τὴν δύναμη, τὴν θεία δύναμη τῆς λυρικῆς, τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς καρπογονίας. ’Απὸ τὴν ἀγάπη ξαναγεννήθηκαμε καὶ ξαναζήσαμε, καὶ δὲ θὰ πεθάνουμε ... ἂν δὲν εἴν’ αὐτὴ ποὺ θάχει τὸ προβάδισμα στὸ θάνατο.

83

Κάθε πλάσμα εἶναι ἕνας τόνος ἡ μιὰ ἀπόχρωση ἀπὸ τὴν δλη ἀρμονία ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸν ἀνθρωπό καὶ θρέφεται ἀπὸ τοὺς χυμούς τῆς ψυχῆς του. ’Αν δὲ μπορεῖς νὰ συλλάβεις αὐτὴ τὴν ἀρμονία, αὐτὸ σημαίνει πὼς σοῦ

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

λείπει ἀκόμα ἢ δύναμη νὰ χτυπήσεις τὶς πιὸ ψιλὲς χορδὲς στὴν ἄρπα τοῦ στοχασμοῦ σου.⁷ Αν τὶς χτυπήσεις καὶ δὲν τὴ δεῖς νὰ γεννηθεῖ σὰν τὸ φρυτὸ ἀπὸ τὴ οἰζα του, αὐτὸ σημαίνει πὼς σωῦ λείπει ἀκόμα ἢ εὐλίτιθη κεραία τοῦ νοῦ ποὺ θάπιανε τὸ τελευταῖο τῆς μήνυμα. — ‘Η ἀρμονία εἶναι ἔργο μας, καὶ σκοπός μας, καὶ χάρη μας, καὶ λύτρωσή μας.

84

‘Ο ἀνθρώπος ἀγάπησε τὶς ἀντιθέσεις στὴν ἡθικὴ του ζωῆ. Δὲν ξαίρει παρὰ ὅτι εἶναι καλὸ καὶ κακό, ἀμάρτημα καὶ ἀρετή, πίστη καὶ ἀπιστία, ἀγάπη καὶ μίσος, ἐλπίδα καὶ ἀπελπισία. Τὶ εἶναι ὅμως — καὶ τὶ ἀξίζουν — οἱ παράξενες ἐκεῖνες πράξεις του, ποὺ εἶναι κάτι ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ στὸ κακὸ, στὸ ἀμάρτημα καὶ στὴν ἀρετή, στὴν πίστη καὶ στὴν ἀπιστία, στὴν ἀγάπη καὶ στὸ μίσος, στὴν ἐλπίδα καὶ στὴν ἀπελπισία;

85

‘Αγαπητὸς σ’ ὅλους ὁ λόγος — παγὰ λαλέουσα, τέκνον τῆς ἔλληνίδας γῆς. “Ομως ὑπάρχουν κρυφὲς καὶ αἰδήμονες ἴδεες ποὺ δὲ μποροῦν νὰ βγοῦν στὸ φῶς, ἀν δὲν ἀπλώσει στὶς ψυχὲς τὸ θάλπος τῆς ἢ σιωπή.

86

Εἶμαι ὁ Κολόμβος καὶ γυρίζω ἀπὸ μιὰ χώρα ποὺ πρῶτος ἀνακάλυψα. Λύριο, κάποιος περιηγητὴς Ἀμερικος θὰ

τὴν ἐπισκεφθεῖ καὶ θὰ τὴν περιγράψει. Κι ἀργότερα, οἱ ὄλοι θὰ τῆς δώσουν τὸ ὄνομά του.

87

Εἶναι ἀλήθεια ἀδαγε αὐτὸ ποὺ μοῦ ψιθύρισε ἡ ἀδελφή μου ψυχὴ σήμερα τὴν αὔγη; Μήπως ἀπὸ σήμερα τὴν αὔγη οἱ ωρες καὶ οἱ μέρες, οἱ μῆνες καὶ οἱ χρόνοι θὰ κατεβαίνουν πρὸς τὴ γέννησί μας τὴν πνευματική, ὅπως κατέβαιναν ὅλοτε οἱ χρόνοι τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴ γέννηση τοῦ Χοιστοῦ;

88

“Οταν ἀνοιξαν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου, δὲ ήλιος εἴταν πιὰ ψηλὰ στὸν οὐρανό. Λυπήθηκα ποὺ δὲν πρόφτασα τὴν ἀνατολή του. Ἀργότερα μοῦ εἴπαν πὼς κανεὶς δὲν πρόφτασε τὴν ἀνατολή. “Ολοι κοιμοῦνταν βαθιὰ τὴν αὔγη. Σηκώθηκα. Τὸ σπίτι μου εἴταν ἀκριβῶς στὰ μέτρα τοῦ σώματός μου. Εἴταν ἵσως τὸ ἴδιο τὸ σῶμα μου. Μέσα στὸ σπίτι μου εἴταν ὅλα σκοτεινά. Κι δμως, ὅλα τὰ παράθυρά του εἴταν ἀνοιχτά. Μποροῦσα νὰ βλέπω, ἔξω. Μποροῦσα νὰ νοιώθω πὼς εἶμαι, ἔξω. Πότε ἀφησα τὸ σπίτι μου; Πῶς πέρασα τὴ στενή του πύλη καὶ βγῆκα; Δὲν ξέρω νὰ πῶ. “Ο, τι ξέρω εἶναι πὼς ξύπνησα μέσα στὸ σπίτι μου κι δταν βγῆκα δὲ μπόρεσα πιὰ νὰ γυρίσω σ’ αὐτό. “Ως τώρα βρίσκομαι, ἔξω. Κι δλοι μοῦ εἴπαν πὼς κανεὶς δὲ γύρισε στὸ σπίτι του δταν βγῆκε. Κ’ ἔνας ἐτοιμοθάνατος πρόφτασε καὶ μοῦ ψιθύρισε: « Εἶμαι, ἔξω. Κρυώνω. Ὁ ήλιος βασίλεψε. Βασιλεύω μαζί του. Θαρρῶ πὼς θὰ γυ-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ρίσω πιὰ στὸ σπίτι μου νὰ κοιμηθῶ... νὰ κοιμηθῶ... ». "Επεσε μπροστά μου μὲ τὰ μάτια κλειστά. Καὶ μαζί του σωριάστηκε τὸ σπίτι του. Αδελφέ μου! Πάλι ἔμεινες ξέω. Τώρα ποῦ θὰ κοιμηθεῖς;

89

"Εχετε παρατηρήσει αὐτὲς τὶς μικρὲς ὄνειρόπλεχτες παρενθέσεις στὴν πεζὴ καθημερινή σας ζωή; "Οταν οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγουν ἀξαφνα τὴν νύχτα καὶ φωτίζονται ἀπὸ τοὺς ἀγγελιαφόρους τῆς ἐλπίδας, ἢ δταν ἡ αὔγη ἀνεβαίνει στὸν ὁρίζοντα τῆς ψυχῆς μὲ μιὰ τέτοια αἰωνιότητα στὸ φῶς της, σὰν νὰ μὴν εἴταν νὰ γίνει μέρα ἐγκόσμια, — μέρα ἐγκόσμια ποὺ θὰ τῆς ἔκαιγε τὸ σῶμα ἢ φλόγα τοῦ δειλινοῦ καὶ θὰ τὴν ἔπαιρνε, ζεστὴ ἀκόμα μέσα στὴν τέφρα της, ἢ ἥγεμονὶς τοῦ Τίποτα, ἢ Νύχτα;

90

"Ο μόνος δυνατὸς τρόπος νὰ κάνεις πνεῦμα τὴν ἀγωνία σου, ἔκσταση τὸν ἀγώνα σου, στίχο τὴν ἀπόφασή σου, μελωδία τὸ θάρρος σου : νὰ πιστέψεις πὼς ἔχει διαστάσεις ὁ θάνατος καὶ πὼς εἶναι ἀδιάστατη μονάχα ἢ ζωή.

91

Τὸ κατακόρυφὸ τῆς χαρᾶς τὸ εἴδαμε πάντοτε στοὺς ἄλλους. Ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν τὸ δοκιμάσαμε στὸν ἕαυτό μας, γιατὶ ποτὲ δὲν ἀνεβήκαμε ὡς αὐτὸ τὸ ἀπρόσιτο "Εβερεστ τῆς ψυχῆς μας. "Ομως, οὕτε οἱ ἄλλοι ἀνέβηκαν ποτέ.

Κι ἂν κάποτε τοὺς βλέπουμε τόσο βαθιά, τόσο ἀπελπιστικά, τόσο ἀπειρα ψηλὰ χαρούμενους, εἶναι γιατὶ τὰ μάτια τῆς λαχτάρας μας μᾶς πλένεψαν — καὶ τοὺς πλάνεψαν καὶ ἐκείνους!

92

Ποτὲ δὲν ὑπῆρξε γιὰ μᾶς ἕνας κόσμος διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν κόσμο τὸ δικό μας. Ποτὲ οἱ ἔνοι τύποι, τὰ ἔνα σύμβολα, οἱ ἔνοι λογισμοὶ δὲ μᾶς φάνηκαν διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς τύπους καὶ τὰ σύμβολα καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς δικούς μας. Μέσα στὶς ἀτομικές μας φόρμες χύνουμε δλες τὶς ἔξωτερικὲς πραγματικότητες. Μέσα στὴν ἀτομική μας λογική, τὴ φθαρτὴ καὶ παράξενη, συστέλλουμε δλες τὶς ἔξω-ατομικές καὶ τὶς ἔξωλογικές παρουσίες. Τὸ οὐκ-ἔγῳ εἶναι τὸ σύνορο τῆς φαντασίας. Τὸ οὐκ-ἔγῳ εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς ἀνυπαρξίας. Τὸ οὐκ-ἔγῳ εἶναι ὁ ἵσκιος τοῦ θανάτου καὶ τὸ «δεῦτε λάβετε...» τοῦ μηδενός.

93

“Ομως ὁ ἄνθρωπος πιστεύει καὶ ὑπακούει σήμερα στὴν μεγαλειότητα τῆς Ἱστορίας. Εἶναι ἡ Δέσποινα τῆς ψυχῆς του, ἡ διμόθρονη τοῦ Θεοῦ, ἡ Μητέρα - Ἰδέα, ἡ Μεγαλόχαρη, ἡ Πανδώρα καὶ ἡ Σειρήνα, ἡ Ἄρμονία καὶ ἡ Μοῦσα καὶ ἡ Ζωοδόχος Πηγή. Στὰ μάτια του δὲν ὑπάρχει ἄλλο πράγμα πιὸ λαμπρὸ καὶ πιὸ ἴερὸ ἀπὸ τὴν Ἱστορία. Ο πιὸ μεγάλος καὶ ὁ πιὸ ταπεινός, ἐκεῖνος ποὺ βαδίζει στὶς κορφές της καὶ ὁ ἄλλος ποὺ μοχθεῖ στοὺς κάμπους της, τρέμουν γιὰ τὴν τελευταία κρίση της, προσφέρονται κάθε-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

στιγμή εξιλαστήρια θύματα γιατί *νῦ* μὴ γίνονται ἐμπόδια στοὺς σκοπούς της,—σκοποὺς ποὺ δὲν ἔχει καὶ ποὺ δὲν ἔχει, δὲν εἶναι αὐτή ποὺ τρὸς δημιουργεῖ. "II Ιστορία! Ψυχὴ τοῦ αὔριο καὶ ψυχὴ τῆς νέας ψυχῆς!

94

"Οταν βλέπω τὴν ἀλήθεια γυμνή, τὴν προτιμῶ ντυμένη· ὅταν τὴν βλέπω ντυμένη, τὴν προτιμῶ γυμνή. Αὕτο σημαίνει, ὅτι *ἡ παρουσία τῆς ἀλήθειας ποτὲ δὲν μὲ ίκανοποιεῖ.*

95

"Η πιὸ ὁραία μορφὴ τοῦ θάρρους: νὰ δοκιμάσεις τὸν πιὸ μεγάλο βαθμὸ ἀγάπης ὅπου μπορεῖ νὰ ζήσει δ ἀνθρώπος καὶ νὰ μὴ λυγίσεις ἀπὸ τὴν ἀπειρη αὐτὴ χαρά· κι δὲν λυγίσεις, νὰ μὴν πέσεις στὸ θεῖο σπαραγμό· κι δὲν πέσεις, νὰ μὴν πεθάνεις!

96

Τίποτα δὲν εἶναι φωτεινότερο ἀπὸ τὴ βαθιὰ ψυχή. "Αν μᾶς φαίνεται ἀπρόσιτη καὶ σκετεινή, εἶναι γιατὶ κάνουμε τὸ λάθος νὰ τὴ βλέπουμε χωρὶς νὰ αἰθαλώσουμε τὴ σκέψη μας μὲ τὴν ἀγάπη.

97

"Οταν *ἡ σκέψη μας, καβάλλα στοὺς κέλητες τῶν ιδεῶν,* φτάνει στὶς πιὸ ψηλὲς κορφὲς τοῦ νοῦ, οἱ ὁρίζοντες τῆς

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ζωῆς μας ὑποχωροῦν, τὸ παραπέτασμα τῆς μοίρας μας σχίζεται, τὰ μνήματα τῆς ψυχῆς μας ἀνοίγουν καὶ τὰ σώματα τῶν αεκοιμημένων στοχασμῶν μας ἐγείρονται. Εἶναι ἡ στιγμὴ ποὺ δὲ ἔσταυρωμένος ἀνθρωπος παραδίδει τὸ πνεῦμα του στὸ **"Αγγωστό**. Εἶναι ἡ στιγμὴ τῆς Θεοτόκου **"Ελευθερίας**.

98

"Ο μυστηριώδης δρόμος ποὺ πάει πρὸς τὸ μέλλον, ὅπως ἄλλοτε πήγαινε πρὸς τὸν οὐρανό. Μήπως ἄλλαξε θέση δὲ Θεός;

99

Μ' ἀνοιχτὰ τὰ μάτια βλέπω τὸν δρίζοντα τῆς ζωῆς μου.
Μὲ κλειστὰ τὰ μάτια βλέπω τὸν δρίζοντα τῆς ψυχῆς μου.
Μήπως χρειάζομαι ἄλλα μάτια γιὰ νὰ δῶ τὸ Θεό;

100

"Ηρωισμός, εἶναι: νὰ βλέπεις ἀοπλη τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τῆς προσφέρεις τὸ ξίφος.

101

"Αν μείνεις ξένος στὴ γῆ, χωρὶς νὰ δοκιμάσεις τοὺς καρποὺς τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀγάπης, χωρὶς νὰ ἐλπίσεις καὶ ν' ἀπελπιστεῖς, χωρὶς νὰ μετρήσεις τοὺς κινδύνους μὲ τὴ σκέψη σου καὶ τὴν καρδιά σου, χωρὶς νὰ σὲ σμιλέψει ἡ ἀγωνία ἢ

χωρὶς νὰ θρέψει τὴν ἀλαζονεία σου ή προσδοκία — δὲ θὰ γνωρίσεις ποτὲ τὴν μεταφυσική διάσταση τῆς ζωῆς καὶ δὲ θὰ ὑπάρξει ποτὲ παραδεισόγιὰ νὰ σὲ δεχτεῖ στοὺς κῆπους του καὶ νὰ σὲ ἔκουθάσει. — Πρώτη ἀρετή σου ἀς εἶναι ή πίστη σου στὴ γῆ.

102

Νὰ ἐπαναστατεῖς κατὰ τῆς τύχης σου, νὰ τὴ σφυροκοπεῖς καὶ νὰ τὴ σφυρηλατεῖς· νὰ προσπαθεῖς νὰ σπάσεις τὶς χαλύβδινες ἀρπάγες τοῦ πεπρωμένου σου· νὰ πληγώνεις τὶς ἀρτηρίες τῆς ψυχῆς σου γιὰ νὰ βρέξεις μὲ τὸ ἕδιο τὸ αἷμα σου τὶς πρᾶξεις σου καὶ τοὺς λογισμούς σου — ἔτσι μόνο θὰ γίνεις κύριος τῶν δυνάμεων τοῦ ἔαυτοῦ σου καὶ κύριος τῆς ζωῆς σου. Νὰ ζεῖς — σημαίνει : ἐνέργεια, πρᾶξη, ἄλματα στὸ χρόνο, ἄλματα στὸ διάστημα, ἐπιστράτευση τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν σου δυνάμεων, πετάγματα καὶ πεσίματα. Νὰ ζεῖς — σημαίνει : σπονδὴ στὸ Θεό, σπονδὴ στὸ θάνατο, σπονδὴ στὸν ἄνθρωπο.

103

Νὰ προπορεύεσαι στὴ ζωή· νὰ τρέχεις μπροστὰ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ νὰ βλέπεις τὴν παροῦσα στιγμὴ ἀπὸ τὴν ἐρχόμενη στιγμή· νὰ βυθίζεσαι στὴν ἀοριστία τοῦ αὔριο καὶ νὰ ζεῖς δ, τι τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς δὲ μπορεῖ νὰ περιγράψει μὲ τὴν κιμωλία τῆς συνήθειας, δ, τι δὲ μπορεῖ νὰ ὑψώσει ἀνάμεσα στοὺς ἴσκιους τῶν αἰώνων ποὺ χάνονται πίσω ἀπὸ τοὺς τεφροὺς ὅρίζοντες τῆς ἀπελπισίας σου ή στὶς ἀόριστες μάζες τῶν ἥμερῶν ποὺ ἔχονται, ἀν τὶς βροῦν οἱ μετακινούμενοι

προβολεῖς τῆς ἐλπίδας σου, — αὐτὸς σημαίνει πώς εἶσαι δ, τι μπορεῖς νὰ εἶσαι καὶ μπορεῖς νὰ εἶσαι δ, τι δὲν εἶσαι, — αὐτὸς σημαίνει πώς ξέρεις δ, τι εἶσαι καὶ εἶσαι δ, τι θὰ γίνεις, — αὐτὸς σημαίνει πώς εἶσαι δ, τι εἶσουνα καὶ δ, τι θὰ εἶσαι.

104

"Αν δὲ μολυνθεῖ τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς, κανένας κίνδυνος δὲ μπορεῖ καὶ ἀπειλήσει τὶς ρίζες της, κανένα χτύπημα νὰ παραλύσει τοὺς παλμοὺς της, καμιὰ δύναμη νὰ ναρκώσει τὶς νερομάννες της, καμιὰ σπατάλη ν' ἀναλώσει τοὺς χυμούς της. "Οσο θὰ μένει καθάριο τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς, δλες οἱ πληγὲς ποὺ θὰ δέχεται ἡ σάρκα της θὰ ἐπουλώνονται, δλα τὰ στίγματα θὰ σβύνονται, δλα τὰ καρκινώματα θὰ θεραπεύονται ... καὶ ἡ ὑπαρξη, ἀδίχαστη καὶ πανύγεια ἡ ὑπαρξη, θὰ διατρέχει, μὲ τοὺς πιὸ μεγάλους της διασκελισμούς, τοὺς στίβους τῆς μοίρας της, γιὰ νὰ προφτάσει, πρὸιν ἀπὸ τὸ τέρμα, τὸν ὠκύποδα σκοπό της, ποὺ φεύγει καὶ πάντα τῆς φεύγει.

105

"Εκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει δλους τοὺς ἀνθρώπους — ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους ὡς τοὺς πιὸ ταπεινοὺς — εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας. Γιὰ τὴν ἐλευθερία δλοι δοκίμασαν τὶς μικρὲς ἢ τὶς μεγάλες δυνάμεις τους. Κι' ἀν, ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἀποτύχανε καὶ δὲν ξανάρχισαν τὴ μάταιη καὶ τὴν ἀπελπισμένη τους προσπάθεια, δὲ σημαίνει πώς σκύψανε στὴ μοίρα τους ἢ πώς μετάνοιωσαν.

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Κράτησαν τὸ αἴτημα καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας σὰν δὺο πολύτιμους συμπαραστάτες στὴν πορεία τῆς ψυχῆς τους καὶ προσμένουν, προσμένουν πάντα, προσμένουν κάποτε ἀνώφελα, δεόμενοι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν ἄλλων.

106

Νὰ δοκιμάζεις μὲ πεποίθηση τὰ φτερὰ τῆς ψυχῆς σου. Νὰ δοκιμάζεις καὶ νὰ ξαναδυκιμάζεις, χωρὶς νὰ δειλιάζεις ἀπὸ τὶς πληγὲς ποὺ δέχεται τὸ σῶμα σου ἢ ἀπὸ τὶς χαρὲς ποὺ θὰ στερηθεῖ ἢ καρδιά σου. Κι ἀν πέσεις κάποια στιγμή, χωρὶς τὴ δύναμη νὰ σηκωθεῖς, — κι ἀν πέσεις ἔκει ποὺ ἀνοίγει διάπλατη τὴν ἀγκαλιά του ὁ θάνατος; "Ω, τὶ σημαίνει; Κι ἀν ἔπεσεν ὁ πτερωθεὶς κ' ἐπνίγη ἀφ' ὑψηλὰ ὅμως ἔπεσε, καὶ ἀπέθανεν ἐλεύθερος.

107

Κάθε μεγάλος ἀνθρωπος ἔχει δύο πρόσωπα: τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ μεγάλου. Πρὸν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἀντιπαθοῦμε τὸ πρῶτο καὶ συμπαθοῦμε τὸ δεύτερο. "Υστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, συμπαθοῦμε τὸ πρῶτο κι ἀντιπαθοῦμε τὸ δεύτερο.

108

"Υπάρχει μιὰ περιουσία ἀπαραβίαστη, μιὰ περιοχὴ ἀναπαλλοτρίωτη ποὺ τὴν κλείνει, πολύδιπλος χαλύβδινος θώρακας, ἡ ἴδια ἡ σάρκα μας, ἡ ἴδια ἡ ὕπαρξή μας: εἶναι τὰ παλάτια, καὶ τὰ μέγαρα, καὶ τὰ ταπεινὰ χαμόσπιτα,

καὶ οἱ ἀσήμαντες ἄκόμα καλυβοῦντες, ποὺ χτίζει στὸ χῶρο της, μάστορας καὶ πρωτομάστορας, ὁ νοῦς μας. Ποιὸς — ἀνθρωπος ἢ θεὸς — μπορεῖ νὰ κατεδαφίσει αὐτὰ τὰ Ἱερά, αὐτοὺς τοὺς ναοὺς ποὺ εἶναι δικοί μας, μόνο δικοί μας; Ποιὸς — ἀνθρωπος ἢ θεὸς — μπορεῖ νὰ συλήσει τὸ πλούτος τους ποὺ εἶναι τόσο ἀπρόσιτο στοὺς ἄλλους ὅσο τὸ κέντρο τῆς γῆς ἢ οἱ μακρινοὶ ἀστερισμοὶ σ' ἔνα ἔντομο, σ' ἔνα σερπετὸ ἢ σ' ἔνα λουλούδι;

109

Οἱ στοχασμοί, οἱ πληγωμένοι ἀπὸ τὸν ἀγώνα, οἱ αἰμόφυστοι ἀπὸ τὸ μαρτύριο, οἱ πελιδνοὶ ἀπὸ τὴν ἀγωνία, οἱ γεμάτοι χάσματα ἀπὸ τοὺς ψυχικοὺς σεισμοὺς — αὐτοὶ μονάχα οἱ στοχασμοὶ ἀντέχουν στὸ χρόνο, κι αὐτοὶ μονάχα μποροῦν νὰ ἐγκλιματίσουν στὴν ἀλήθεια τὶς παρθένες ψυχὲς ἐκείνων ποὺ θάρθουν. Οἱ ἄλλοι: ἂν εἶναι ὕραῖοι, ἀφίνονταν μιὰ φευγαλέα ἀνάμνηση ὅμορφιᾶς στὶς πρῶτες ἐρχόμενες γενεές, ποὺ τὴν αἰσθάνονται σιγὰ-σιγὰ νὰ χάνεται· ἂν εἶναι ἀληθινοί, ἀφίνονταν μιὰ μενεξεδένια παρυφὴ στὴ φωτεινὴ τροχιὰ τῆς ἀλήθειας ποὺ δὲν ἀργεῖ ν' ἀντιλαμπίσει μιὰ στιγμὴ στὴ νύχτα καὶ νὰ σβύσει· κι ἂν δὲν εἶναι μήτε ὕραῖοι, μήτε ἀληθινοί, πότε ἔζησαν, σὲ ποιὸν ἔζησαν καὶ σὲ ποιὰ καρδιὰ θὰ πεθάνουν;

110

“Οταν σκέπτομαι, κανεὶς δὲν παρακολουθεῖ τὴ σκέψη μου· ὅταν προσεύχομαι κανεὶς δὲν εἰσακούει τὴν προσευχὴ μου· ὅταν μιλῶ κανεὶς δὲν ἀποκρίνεται στοὺς λόγους μου·

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

δταν προσφέρομαι, κανεὶς δὲν ἐπιδοκιμάζει τὴν προσφορά μου· δταν ζητῶ βοήθεια, κανεὶς δὲ σφίγγει ἀδελφικὰ τὰ χέρια μου μέσα στὰ δικά του· δταν ἀγαπῶ κανεὶς δὲ μου ἀνταποδίδει τὴν ἀγάπη μου. Θεέ μου! Τὶ ἀφόρητο φορτίο μοναξιᾶς! Καὶ τὶ ἀνώφελη ἢ παρουσία τῶν ἄλλων!

111

Τὶ τραγωδία! Νὰ συλλογίζεσαι κάθε στιγμὴ — καὶ ἐκ βαθέων νὰ τὸ λέσ: « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου »· καὶ νὰ αἰσθάνεσαι κάθε στιγμὴ — καὶ ἐκ βαθέων νὰ τὸ λέσ: « οἱ ἄλλοι κόσμοι δὲν ὑπῆρχαν, δὲν ὑπάρχουν, δὲ θὰ ὑπάρξουν! ».

112

”Αν δεῖς τὸ θάνατο νὰ παραμονεύει στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου σου, μὴ φοβηθεῖς καὶ μὴ δειλιάσεις. ”Ανοιξε, ἀπεναντίας, τὸ διασκελισμό σου καὶ τρέξε γρήγορα κοντά του. Κι δταν τὸν φτάσεις, φτύσε μὲ καταφρόνηση τὸ πρόσωπό του, ἔειθηκάρωσε τὸ ξίφος τοῦ θάρρους σου καὶ κάλεσέ τον νὰ σοῦ δώσει τὴν χαρὰ τῆς τελευταίας μάχης στὸ πεδίο τῆς τιμῆς ποὺ τοῦ διάλεξες. Βέβαια, δὲ θὰ εἶσαι σὺ ποὺ θὰ νικήσεις τὸ θάνατο. Μὰ τὶ σημαίνει; Θὰ κάνεις ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ χρέος σου πρὸς τὴν ζωή, θὰ κρατήσεις ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν ἐντολὴ τῆς τιμῆς ποὺ σοῦ ἔδωσε, δταν σὲ γέννησε, καὶ τὴν ὑποθήκη τοῦ θάρρους ποὺ σοῦ ἔμπιστεύθηκε, δταν σ’ ἐνανθρώπισε. Πρόσεξε, ἀδελφέ μου! ”Αν μείνεις ὅρθιος κι ἀμετάπειστος σ’ αὐτὴ τὴν τρομερὴ στιγμή, ὁ θάνατος θ’ ἀναγνωρίσει τὴ δύναμή σου. Κι δταν, τσακι-

σμένος ἀπὸ τὸν ἄνισον ἀγώνα, ἀπανδημένος ἀπὸ τὴν μάταιην προσπάθεια, θὰ τοῦ παραδοθεῖ, ἐκεῖνος θὰ σταθεῖ μιὰ στιγμὴ ἀντίκρυ σου καὶ θαυμάζοντας, θὰ πεῖ : "Ιδε ὁ ἄνθρωπος !

113

Νὰ προχωρεῖς στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ζωῆς σου καὶ νὰ συλλογίζεσαι πῶς δὲ μονομάχησες ποτὲ μὲ τὴν μοίρα σου καὶ δὲν εἶχες ποτὲ τὴν αὐταπάτη πῶς ἔσπασες τὶς πέδες της, — αὐτὸς σημαίνει πῶς ἔζησες στὴν ἔνδεια καὶ δὲν ἀνάλωσες ὅλους τοὺς χυμούς σου. Ἡ ζωὴ δὲν ἀξίζει ἀν ἀποταμιεύεις μονάχα τοὺς πόρους της, μὰ δταν ἔρεις νὰ τοὺς σπαταλᾶς ἀπλόχερα, νὰ τοὺς ἀναλύεις σὲ πράξεις, σὲ λογισμούς, σὲ ὄνειρα, σὲ παράφορα ἀλματα στὸ χρόνο καὶ στὸ διάστημα, σὲ τολμηρὲς ἀναρριχήσεις καὶ φυσοκίνδυντες ἔλιγμούς. Κατέβασες ποτὲ τὴν ψυχή σου στὸ στίβο ; Δοκίμασες ποτὲ τὸ ἀμιλλητήριο τάχος της ; Τὴν πλήγωσε ποτὲ ὁ μεγάλος ἀγώνας ; Τὴν ἔξαγνισε ποτὲ ὁ κίνδυνος ; Τὴν στεφάνωσε ποτὲ ὁ κότινος τῆς νίκης ; Τὴν σαβάνωσε ποτὲ ἡ πίκρα τῆς ἀποτυχίας ; Τῆς βύζαξε ποτὲ τὸ αἷμα ὁ ἀνεκπλήρωτος πόθος ; Τὴν βύθισες στὸ πῦρ τὸ ἔξωτερο ; Τὴν ἔφερες στὸ καθαρήριο ; Τὴν ὑψώσες στὸν παράδεισο ; Πῶς τότε νομίζεις ὅτι ἔζησες ; Καὶ πῶς ἔτοιμάζεσαι νὰ πεθάνεις :

114

Τὸ σταμάτημα στὴ μεγάλη πρὸς τὰ πρόσω πορεία τῆς ζωῆς δὲ μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ παρὰ ἂν εἴναι σταθμός,

— σταθμὸς γιὰ νὰ κατέβουν οἱ περιττοὶ πιὰ ἐπιβάτες τῆς ψυχῆς σου. "Αν αὐτοὶ θὰ μείνουν ἔκεī γύρω ἥ θὰ προσμένουν τὸ συρμὸ ποὺ θὰ τοὺς φέρει πίσω — τὶ σημαίνει; Stillstand ist Rückstand! (Τὸ νὰ στέκεσαι εἶναι σὰν νὰ γυρίζεις πίσω).

115

Μ' ἀρέσει νὰ κρυφοκοιτάζω ἀδιάκριτα μιὰ ψυχή, ὅταν ἀφίνει νὰ πέσει καὶ δὲ τελευταῖος της πέπλος. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀρμονικότερη καὶ πειστικότερη γραμμὴ ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ γιατὶ εἶναι μιὰ σπάνια αἰσθητικὴ χαρὰ ἥ ὅλογυμνη παρουσία της.

116

«*Ex nihilo*»: — 'Ο θεὸς ἔπλασε δὲ τι ὑπάρχει ἀπὸ τὸ τίποτα. — Γιὰ νὰ ὑπάρχει τὸ τίποτα;

117

Σὲ κάθε ἐποχή, σὲ κάθε ἴστορική στιγμή, τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπὸ δὲ τι πιστεύουμε εἶναι ἥ ἀλήθεια.

118

Δὲ θάκλεινα ποτὲ τὰ μάτια καὶ δὲ θὰ σώπαινα ποτέ, ἀν τοῦτο δὲν εἴταν ἀπαραίτητο γιὰ τὸν ἄμεσο δραματισμὸ τῆς ζωῆς. Πῶς νὰ γίνω ἀφὴ ὅταν βλέπω καὶ πῶς νὰ γίνω ἀντίλαλος ὅταν λέγω ;

“Ομως ὑπάρχει κατε σίμεδα, κάτι ἀόριστο καὶ ἀνεκλάλητο ποὺ μᾶς ἔυπνάει τὴ λαχτάρα μιᾶς νέας ζωῆς. Ν' ἀλλάξουμε σάρκα· ν' ἀλλάξουμε μάτια, γεύση, ὅσφρηση, ἀκοή καὶ ἄφη· νὰ πολλαπλασιάσουμε τὶς ἀρτηρίες τοῦ νοῦ καὶ νὰ ἐκλεπτύγουμε τὶς χορδὲς τῆς καρδιᾶς· νὰ ἐνσωματώσουμε μιὰ νέα ψυχὴ καὶ νὰ ἐμψυχώσουμε μιὰ νέα σάρκα, — αὐτὸς δὲ βαθύς, αὐτὸς δὲ ὁ ὁδυνηρὸς πόθος συγκλονίζει κάποιες ωρες ώς τὰ μύχια της τὴν ὑπαρξή μας. Τί νὰ σημαίνει ἀραγε αὐτὸς δὲ πρωτοδοκίμαστος κλονισμός; Τί νὰ σημαίνουν ἀραγε αὐτὰ τὰ περιοδικὰ προαισθήματα; Καὶ τί νὰ σημαίνουν ἀραγε αὐτὰ τὰ προμηνύματα τρόμων καὶ φόβων, καὶ σεισμῶν, καὶ κατακλυσμῶν, καὶ καταποντισμῶν; Μήπως μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνταρσία ποὺ θὰ κατέβει δρμητικὴ καὶ θὺ παρασύρει τὰ φράγματα τῆς Μοίρας; — «’Αγὼν μέγιστος καὶ ἐσχατος ταῖς ψυχαῖς πρόκειται». Μιὰ μεγάλη καὶ ἐσχατη πάλη προσμένει τὶς ψυχὲς — προμήνυμα ἔαρος ποὺ δὲν ἥρθε, προμήνυμα ξημερώματος ποὺ δὲν ἔλαμψε ἀκόμα καὶ ποὺ δὲν ξέρει κανεὶς ἀν κάποτε θὰ λάμψει. «’Αγὼν μέγιστος καὶ ἐσχατος ταῖς ψυχαῖς πρόκειται!»